Οι τσιφλικάδες

Το πιο μεγάλο ζήτημα μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τον οθωμανικό ζυγό ήταν αυτό των εθνικών γαιών. Μέσα από τη διανομή των εδαφών που εγκατέλειψαν οι Τούρκοι ιδιοκτήτες η Ελλάδα είχε την ευκαιρία της να γίνει έθνος ελεύθερων καλλιεργητών. Η προοπτική αυτή δολοφονήθηκε έξω από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα στο Ναύπλιο τον Οκτώβρη του 1831.

Από τον Παναγιώτη Πασπαλιάρη

Το σύστημα ιδιοκτησίας της γης που επικράτησε ήταν το ίδιο με την εποχή της Τουρκοκρατίας: Το τιμαριωτικό σύστημα. Η οικονομική ιδεολογία της πατρίδας μας, κατ' αντιστοιχία του καπιταλισμού, του συστήματος που λειτουργεί για να εξυπηρετεί τα συμφέροντα των καπιταλιστών, ήταν και ίσως είναι ακόμα ο τσιφλικισμός. Η Ελλάδα λειτούργησε ιστορικά με βάση τα αναπαλλοτρίωτα συμφέροντα των τσιφλικάδων.

Οι πρώτοι τσιφλικάδες

Τσιφλικάδες ήταν στο σύνολό τους οι κοτζαμπάσηδες που άφησαν οι Τούρκοι στο πόδι τους μετά την απελευθέρωση. Τσιφλικάδες έγιναν και οι πολιτικοί από το Φανάρι και την αυλή του Αλί Πασά που κατέφθασαν στα σαλόνια του Όθωνα. Τσιφλικάδες έγιναν και λιγοστοί ξένοι, όπως εκείνος ο ανεκδιήγητος Άγγλος με το όνομα Φρανκ Νόελ, ο οποίος, εκτός από την εκμετάλλευση των τσιφλικιών του, παρείχε καταφύγιο σε ληστές και οργάνωνε δολοφονίες περιηγητών.

Το 1880, μετά τη νέα ήττα των Τούρκων από τους Ρώσους, η Αγγλία, για να περιορίσει τις επιδιώξεις της Ρωσίας, προωθούσε το ζήτημα της επέκτασης των βόρειων συνόρων της Ελλάδας, που τότε έφταναν μέχρι τη Φθιώτιδα στην ανατολή και μέχρι το Ξηρόμερο Αιτωλοακαρνανίας στη δύση. Οι τούρκοι μπέηδες της Θεσσαλίας άρχισαν να πουλάνε τα τσιφλίκια τους σε έλληνες ευγενείς των Ιόνιων νησιών και σε κεφαλαιούχους της Κωνσταντινούπολης, της Ρωσίας και των παραδουνάβιων ηγεμονιών. Το 1881 όντως η Θεσσαλία με τον τεράστιο κάμπο της προσαρτήθηκε στην Ελλάδα. Δόθηκαν περαιτέρω εγγυήσεις στους τούρκους μπέηδες που ρευστοποίησαν τις περιουσίες τους.

Οι κολίγοι

Οι νέοι τσιφλικάδες δεν αγόραζαν μόνο τη γη από τους μπέηδες. Αγόραζαν και τις ψυχές που ζούσαν σ' εκείνη τη γη. Αγροικίες και ολόκληρα χωριά. Οι απελευθερωμένοι Έλληνες της Θεσσαλίας δεν έζησαν καμιά κοινωνική και οικονομική απελευθέρωση. Το αντίθετο μάλλον. Εξαναγκάστηκαν να υπογράψουν μια σύμβαση ο καθένας με τον νέο ιδιοκτήτη. Πλέον δεν ήταν ο οθωμανικός νόμος που τους καθόριζε το πλαίσιο, αλλά η σύμβαση αυτή.

Υπήρχαν ανεκτές συμβάσεις, όπως αυτές που έκανε ο Ζάππας στους κολίγους του. Οι πιο πολλές όμως ήταν καταχρηστικές πέρα ως πέρα. Ήθελαν τους κολίγους σκλάβους. Τους επέβαλαν βαριά δοσίματα και εξαντλητικούς όρους. Η απελευθερωμένη θεσσαλική γη χωρίστηκε σε κομμάτια, τα οποία μπορούσε ένας ή δυο έφιπποι σουμπάσηδες κάθε μέρα να γυρίζουν, με τον γκρα στην πλάτη και το καμουτσίκι στο χέρι, για να επιβάλουν τον δικό τους νόμο και την τάξη.

Οι κολίγοι ήταν αναγκασμένοι να δίνουν τη μορτή, δηλαδή το 1/3 της παραγωγής τους, στον τσιφλικά. Ανάλογα με το τσιφλίκι, έπρεπε να αγοράζουν τον σπόρο ή να τους τον δίνει ο αφέντης τους. Στην πρώτη περίπτωση, για να βρουν τα λεφτά δανείζονταν από τον τσιφλικά, που γινόταν και τοκογλύφος. Εκτός από τα δοσίματα στον αφέντη τους, ο Τρικούπης τους επέβαλε και τον φόρο αροτριόντων. Έπρεπε ακόμα να στέλνουν κότες, αυγά, λαχανικά, και μια ζυμώτρα στο σπίτι του τσιφλικά για να καθαρίζει και να ζυμώνει το ψωμί. Σε αρκετές περιπτώσεις τα γούστα του αφεντικού επέβαλαν την παράδοση της πρώτης νύχτας να συνεχιστεί μέχρι τον 19ο αιώνα. Οι νιόπαντρες θα κοκκίνιζαν το σεντόνι του αφέντη τους πριν σμίξουν με τον άντρα τους.

Οι συνθήκες ζωής ήταν τραγικές, όπως τις περιγράφει γλαφυρά η λογοτεχνία της εποχής. Οι κολίγοι ζούσαν σε τρώγλες και κοιμόντουσαν πολλές φορές με τα ζώα τους. Δουλειά 7 ημέρες την εβδομάδα, από την ανατολή μέχρι τη δύση του Ήλιου. Πολλές φορές τους απαγορευόταν η κυκλοφορία μετά τη δύση του Ήλιου, το σχολείο, ακόμα και οι γάμοι. Απευθύνονταν στους αφέντες τους με τεμενάδες και το βλέμμα στο πάτωμα.

Η ελονοσία θέριζε τους κολίγους. Η αμάθεια και η απαιδευσιά θέριζε τα παιδιά τους. Πολλές φορές έχαναν ακόμα και το δικαίωμα να έχουν μια καλύβα και τα κτήματα τους για να καλλιεργούν. Γίνονταν παρακεντέδες, απλοί εργάτες της γης δηλαδή, χωρίς κανένα δικαίωμα, έφευγαν για τα ξένα ή ανέβαιναν στα βουνά και γίνονταν τσιτσούληδες, ληστές της εποχής.

Οι συμβάσεις ανανεώνονταν κάθε χρόνο. Με τον τρόπο αυτό πολλοί τσιφλικάδες έγιναν βουλευτές και υπουργοί. Απειλούσαν τους σκλάβους τους ότι δεν θα τους ανανέωναν τη σύμβαση, ότι θα τους έδιωχναν από τη γη των προγόνων τους, και τους οδηγούσαν σε κοπάδια στις κάλπες, όπου φανερά έπρεπε αυτοί να ρίξουν το κουκί στο αφεντικό τους υπό την επίβλεψη των επιστατών του.

Το κράτος

Για το ότι το κράτος ήταν αλωμένο από τους τσιφλικάδες δεν χωρούσε αμφιβολία. Ο Τρικούπης έλεγε πως δεν υπήρχε αγροτικό ζήτημα, αλλά δικαστικό, και

Οι χωρικοί όθεν και οι κολίγοι της Θεσσαλίας εκτός της αρπαγής του Αλή, και της βίας του Σουλτάνου, υπέστησαν νέαν βίαν εκ μέρους της κυβερνήσεως της γλυκειάς των Πατρίδος, η οποία, διά της χωροφυλακής, διά των αστυνόμων, διά των νομαρχών και διά των εισαγγελέων, απειλούσα διωγμούς, φυλακίσεις και εξώσεις, ηνάγκασε τους κολίγους να παραιτηθώσιν άκοντες παντός δικαιώματος, το οποίο είχον επί των αγρών των, και να συναινέσωσιν εις την κατάλυσιν παντός περιορισμού της κυριότητος των τσιφλικίων όστις υφίστατο υπό το κράτος της σουλτανικής κυριαρχίας» Σοφοκλής Τριανταφυλλιδης, 1906

πως αν απαλλοτριωνόταν η γη «εκδιώξομεν εξ Ελλάδος τα χρήματα των Ελλήνων του εξωτερικού». Ο Θεοτόκης ψήφισε το 1899 τον νόμο «περί εξώσεως δυστροπούντων ενοικιαστών», μια νομοθετική «βελτίωση» που προσέφερε το ελληνικό κράτος υπέρ των τσιφλικάδων, τέτοια που δεν είχε τολμήσει το αντίστοιχο οθωμανικό.

Ακόμη κι ο Βενιζέλος, που έλυσε το ζήτημα αργότερα από την πίεση των καταστάσεων, έκλεινε το μάτι στον τούρκο πρόξενο που είχε ακόμα συμφέροντα των μπέηδων να υπερασπίσει (μερικοί από τους οποίους ήταν έλληνες τσιφλικάδες που πολιτογραφήθηκαν Τούρκοι για να τους προστατεύσουν οι συνθήκες και ο πρόξενος αυτός): «Δεν υπάρχει λόγος να ανησυχείτε για τις δηλώσεις μου εις την βουλή. Διά να γίνει απαλλοτρίωσης και διανομή κτημάτων χρειάζεται νόμος ειδικός. Τον νόμον τούτον θα αποφύγει η κυβέρνησις να ψηφίσει…»

Μακριά από το κεντρικό πολιτικό σκηνικό, στους σταθμούς της χωροφυλακής και τις δημόσιες υπηρεσίες όλα ήταν φτιαγμένα προς υπεράσπιση του δίκιου των τσιφλικάδων. Κάθε διαμάχη τσιφλικάδων και κολίγων κατέληγε με την τιμωρία του τελευταίου. Ωσάν η Ελλάδα να είχε απελευθερωθεί για να προασπίσει τα δίκια μιας χούφτας ανθρώπων σε βάρος του λαού της. Έγραφαν στον Γεώργιο 54 οικογένειες από τα Μεγάλα Καλύβια Τρικάλων στις αρχές του αιώνα: «Είναι 17 χρόνια που ακούσαμε πως ο τόπος εδώ έγινε ελληνικός και πως είγαμεν υπήκοοι της μεγαλειότητός σου. Ημείς όμως τίποτε από αυτά δεν είδαμεν ακόμα. Είδαμεν μονάχα πως έφυγαν οι πασάδες και οι Τούρκοι, αλλά τώρα είμαστε σκλάβοι εις τους μπέηδες και σε άλλα αφεντικά που μας τυραννούν πολύ περισσότερο τώρα παρά όταν είχαμε τους πασάδες» .

Οι απαλλοτριώσεις

Το 1907 ένας ξεροκέφαλος σοσιαλιστής, ο Μαρίνος Αντύπας, άλλαξε την πορεία του ζητήματος των τσιφλικιών με τη δράση του. Θα γίνει ξεχωριστή αναφορά σε αυτόν από τη στήλη αυτή. Το 1910 αστυνομικοί άνοιξαν πυρ σε κολίγους στον σιδηροδρομικό σταθμό του Κιλελέρ. Η πολιτεία άρχισε δειλά-δειλά να κατευθύνεται προς το μέτρο των απαλλοτριώσεων. Το 1911 το 50% της ελληνικής γης ήταν χωρισμένο σε 848 τσιφλίκια. Τα 400 βρίσκονταν στη Θεσσαλία.

Τρία χρόνια αργότερα είχε απαλλοτριωθεί 1 εκατομμύριο στρέμματα, που ανήκαν σε μόλις 54 ανθρώπους, ενώ καταργήθηκε διά νόμου το δικαίωμα της έξωσης των κολίγων. Το 1917, για να κερδίσει την υποστήριξη των αγροτών, ο Βενιζέλος ξεκινά την αγροτική μεταρρύθμιση περισσότερο στα λόγια παρά στα έργα. Ψηφίστηκαν νόμοι για τις απαλλοτριώσεις που δεν απέφεραν τα αποτελέσματα που χρειαζόταν ο τόπος. Η είσοδος όμως 1,5 εκατομμυρίων προσφύγων μετά την καταστροφή του 1922 και η αποφασιστικότητα του Νικόλαου Πλαστήρα επέσπευσε τη νομή της γης σε πολύ περισσότερους ανθρώπους.

Η Ελλάδα ξεκινούσε μια άλλη ιστορική γραμμή, αυτή της προόδου και της πνευματικής ανάτασης, καθώς για λίγες δεκαετίες βασίστηκε στην αγροτική ραχοκοκαλιά των μικρών αγροικιών. Το αποκορύφωμα ήταν το έπος του '40 και η πνευματική επανάσταση της δεκαετίας του '60. Οι τσιφλικάδες όμως επανέκαμψαν δυναμικά, και στην αγροτική γη και στις νέες πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας. Αυτή τη φορά πιο σοφοί και έχοντας στα χέρια τους το υπερόπλο της μηνιαίας μισθοδοσίας. **HD**